INNA NEGRESCU-BABUŞ
Institutul de Filologie
(Chişinău)

CONTACT LINGVISTIC ŞI FORME DE MANIFESTARE A INTERFERENȚEI

Abstract

The present paper draws, firstly, its attention to the relationship between social evolution and language change. The author also examines the nature of major contact phenomena, especially two phenomena of lexical interference: lexical borrowing and the code-switching, as these appear in bilingual communities. Studies have shown that code-switching is not a manifestation of mental confusion but a rule-governed behaviour among bilinguals which is motivated by various socio-psychological as well as linguistic factors.

Mobilitatea şi dinamica actuală a limbii române sunt fenomenele care reprezintă aspectele cele mai analizate ale cercetării lingvistice. „Limba nu este dinamică pentru că se schimbă – adică pentru că schimbarea este un «fapt» –, ci se schimbă pentru ca natura ei este dinamică: pentru că limbajul este o activitate liberă, adică creatoare, şi «moare» când încetează sa se mai schimbe” [1, p. 236].

Schimbările din cadrul sistemului limbii se datorează permanentei „refabricări” a acesteia. Procesul pe care îl parcurge limba pentru „a se face” este sistematic şi implică nu doar structura sa, ci inclusiv activitatea lingvistică, aceasta fiind responsabilă de creația limbii şi de menținerea ei ca tradiție. Caracterul limbii de „sistem în mişcare” implică inevitabil şi ideea de schimbare lingvistică. Analiza complexă a limbii necesită şi examinarea acesteia nu doar ca sistem de semne, dar şi ca fapt social. „Limbile există şi se dezvoltă nu numai în virtutea raționilor interne ale echilibrului lor ca sisteme (relații structurale), ci şi, mai ales, în relație cu alte fenomene de ordin spiritual şi social: limba este legitim legată de viața socială, de civilizație, de artă, de dezvoltarea gândirii, de politică etc., într-un cuvânt, de întreaga viață a omului” [2, p. 58].

Importantă, foarte bogată şi interesantă în rezultate este urmărirea şi analiza schimbării lingvistice la nivelul lexicului, cel mai puțin stabil, iar una dintre manifestările noi şi esențiale este reprezentată de împrumut şi de schimbarea de cod. Astfel, abordăm o problemă atât de discutată şi controversată: cea a limbilor în contact, a interferenței şi a bilingvismului, care presupune utilizarea unei perspective şi a unor metode de analiză sociolingvistică, limba fiind văzută în eterogenitatea şi complexitatea care

BDD-A6812 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)

îi sunt caracteristice, în virtutea funcției sale de mediator al relațiilor sociale. Pentru a înțelege mai bine fenomenele şi procesele de interferență şi influențe reciproce care se petrec ca urmare a contactului dintre populații sau a conviețuirii, precum şi a cauzelor care le generează, este necesară cunoaşterea istoriei, a condițiilor politico-economice şi social-culturale specifice comunității respective. Uriel Weinreich propune şi defineşte astfel conceptele pe care le punem in discuție: „Two or more languages will be said to be in contact if they are used alternately by the same persons. Ca urmare a contactului lingvistic apare bilingvismul – „the practice of alternatly using two languages", iar manifestarea imediată este fenomenul de interferență – „those instances of deviation from the norms of either language which occur in the speech of bilinguals as a result of their familiarity with more then one language" [8, p. 1]. În lingvistică, termenul de interferență a fost pus în circulație în prima jumatate a secolului al XX-lea, de către K. Sandfeld şi R. Jakobson, în prezentările susținute la cel de-al patrulea Congres Internațional de Lingvistică de la Copenhaga.

Potrivit lui U. Weinreich, interferența, ca rezultat specific al contactelor dintre limbi, reprezintă acele instanțe ale devierii de la normele fiecărei limbi care apar în vorbirea bilingvilor ca rezultat al familiarității lor cu mai multe limbi. Interferența presupune modificări şi reorganizări ale tiparelor (patterns) unei limbi, care fac posibilă introducerea unor elemente străine, dar numai în măsura în care acestea corespund propriilor tendințe de evoluție. Transferul de elemente dintr-un sistem în altul nu atrage doar o modificare de inventar, ci şi o reinterpretare în cadrul limbii receptoare.

Fenomenul de interferență nu este consecința doar a unor factori structurali, a diferențelor de organizare dintre limbi sau a lacunelor şi inadecvărilor lor reciproce, el este condiționat şi de factori extralingvistici, legați de contextul sociocultural şi psihologic al contactului[1]. Conceptul structuralist de sistem este extins din această perspectivă la un cadru cultural mai larg, în care elementele lingvistice completează şi reflectă realități mai largi şi mai complexe: „What decides between continuance or change seems to be weather or not a practice has become involved in an organized sistem of ideas and sentiment: how much it is interwoven with other items of culture into a larger pattern" [8, p. 5], contactul lingvistic fiind interpretat dintr-o perspectivă antropologică ca un aspect al contactului cultural.

Factorii nonstructurali care determină fenomenele de interferență sunt dependenți, pe de o parte, de percepția socială şi psihologică a individului sau a grupului de indivizi capabili de manifestări lingvistice bilingve – uşurința în exprimare, opțiunea pentru una dintre limbi, atitudinea față de limba sau cultura comunităților implicate, toleranța față de amestecul limbilor, autoritatea unor indivizi bilingvi în comunitate, prestigiul mai mare a uneia sau alteia dintre limbi în comunicarea curentă, implicarea emoțională, gradul

[1] E. Coşeriu (1997) propune denumirea de factori sistematici şi extrasistematici. („Mai bine ar fi, aşadar, să vorbim de factori sistematici şi extrasistematici (deosebind, în ambele cazuri, factorii permanenți de cei ocazionali) [...] Este sistematic tot ce aparține opozițiilor funcționale şi realizărilor conforme cu normele unei limbi, adică sistemului ei funcțional şi normal. Este „extrasistematic" (dar nu «extern») tot ce se referă la varietatea «științei» lingvistice într-o comunitate de vorbitori, precum şi la gradul acestei «ştiințe», respectiv la vigoarea tradiției lingvislice").

BDD-A6812 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)

de percepere a expresivității în situații date [8, p. 3-4, 77-82; 3, p. 477] etc. – iar, pe de altă parte, de realități socioculturale: aria geografică, mărimea şi omogenitatea grupului bilingv, religia, rasa, sexul, vârsta, statutul social, ocupația, relațiile sociale şi politice dintre comunități, distribuția demografică rural-urban etc. [6, p. 87-99]. În această ordine de idei, abordăm şi conceptul de interculturalitate, adică orice interferență între comunități şi orice comunicare de acest tip impune o minimă competență bilingvă, una din trăsăturile definitorii ale interculturalității fiind şi cunoaşterea limbii celuilalt. Învățarea unei limbi străine implică şi familiarizarea cu o altă cultură, şi, treptat, însuşirea acesteia. A fi bilingv înseamnă a fi şi bicultural. Este important să precizăm că într-un individ bilingv nu se află două persoane monolingve care dezvoltă două identități separate, ci bilingvul este locusul unde se întâlnesc două culturi într-o singură identitate. Ca rezultat, recunoaştem în persoana bilingvului un alt mod de a gândi şi de a se exprima.

Fenomenul de interferență este rezultatul unor mişcări complementare, nu doar al unor factori stimulativi, ci şi al unora de rezistență la schimbare, la rândul lor structurali şi nonstructurali, valabili la toate nivelurile limbii. Factorii extralingvistici care împiedică contactul dintre limbi se subordonează aceloraşi condiționări psihologice şi sociale, cea mai evidentă manifestare a lor fiind aşa-numita language-loyality, ataşamentul unei comunități de limba tradițională, desemnând o percepție mentală a limbii ca o entitate intactă, diferențiatoare, care ocupă o poziție valorică înaltă, „position in need of being defended" [8, p. 99]. În partea opusă, se situează fenomenul dispariției limbilor, ca rezultat al îngustării ariei de utilizare curentă de către o comunitate bine configurată şi conştientă de existența şi de identitatea ei, a izolării lingvistice, a nivelului cultural deficitar sau a căsătoriilor mixte [5, p. 314-315].

Cum am putea depista metodele şi modul în care se apropie structurile lingvistice, în ce măsură o limbă are un loc mai bine plasat în realitate sau este mai stabilă şi în ce măsură forța unei limbi constă în posibilitatea acceptării şi adaptării unor elemente străine sau, din contră, în impunerea unora dintre elementele ei proprii în alt sistem lingvistic. Numărul întrebărilor referitoare la acest capitol este mult mai mare, acestea fiind doar o mică parte din subiectele larg discutate, a căror terminologie diferă de la un autor la altul, dar a căror referențialitate continuă să fie identică. Se consideră a fi cu statut dominant limba cu un anumit prestigiu, cu un statut social superior, ca urmare a utilizării ei ca mijloc de comunicare în cât mai multe sfere, de autoritatea obținută prin prisma comunității care o vorbeşte – în general mai numeroasă sau mai puternică din punct de vedere politico-social.

Pe de altă parte, limba maternă, prima limbă achiziționată, ocupă o poziție forte atunci când e vorba de fenomenele de interferență, prin forța tradiției şi a stabilității „dreptului primului ocupant". Studiul contactului între limbi trebuie să aibă în vedere şi această diferențiere psihologică şi funcțională, fiind necesară o distincție suplimentară, care reflectă mai bine mecanismele interferențelor, între coexistența limbilor de mare prestigiu şi coexistența unei limbi de prestigiu cu alta cu statut inferior [5, p. 34]. În pofida acestor afirmații destul de exacte, nu se pot trage concluzii cu caracter definitiv din cauza absenței unor criterii unitare şi bine puse la punct. Complexitatea extralingvistică, alături de necunoaşterea şi de modul imprevizibil al evoluției lingvistice lasă subiectul deschis diverselor interpretări.

BDD-A6812 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)

E de remarcat, în primul rând, amploarea pe care o are interferența în cazul vocabularului. Cele mai frecvente cazuri de interferență lexicală sunt rezultatul unui contact direct dintre două limbi. Fiind un compartiment mai puțin structurat şi mai puțin stabil, spre deosebire de fonologie, morfologie şi sintaxă, lexicul este terenul ideal pentru împrumuturi. De cele mai multe ori, vorbitorul (în special bilingvul) constată că în unele situații cuvintele nu au corespondențe adecvate în cealaltă limbă şi de aceea se caută umplerea acestui gol prin importul de cuvinte străine.

Interferența la nivel lexical a fost definită ca: „Given two languages, A and B, morphemes may be transferred from A into B, or B morphemes may be used in new desigantive functions on the model of A-morphemes with whose content they are identified" [8, p. 47]. Weinreich tratează nediferențiat diversele forme de manifestare a interferenței la nivel lexical: împrumut, calcuri, schimbare de cod etc., distincțiile, în acest caz, fiind absolut necesare.

Definit ca un proces de încorporare a unui element lingvistic dintr-un idiom în altul, împrumutul a fost analizat, denumit şi explicat în multiple feluri, găsindu-şi motivația, pe de o parte, în instabilitatea sistemului lingvistic, şi, pe de altă parte, în condițiile exterioare, ale cadrului sociocultural mai larg şi, mai ales, în nevoia individului vorbitor, care îşi are în plus propriile determinări intrinseci. Individul vorbitor, aparținând într-o mai mare sau mai mică măsură la un grup social, este un permanent şi virtual mediator de împrumuturi lexicale. într-o comunitate dată, sau, mai precis, într-un mediu profesional determinat, vorbitorii adoptă în mod continuu obişnuințele de vorbire ale celorlalți, în special ale celor considerați a avea un standard social înalt, devenind totodată mediatori şi purtători de informație lexicală între diferite grupuri sociale. Imitarea celui cu prestigiu într-un cadru limitat este un factor psihologic esențial de realizare a împrumutului dialectal[1], afirmând rolul esențial al individului în generarea şi extinderea unei inovații; momentul inițial al acesteia nu poate fi însă precizat, mai mulți vorbitori putând să realizeze aceeaşi inovație, în paralel, independent unul de altul.

Weinreich face distincția dintre împrumuturile necesare, determinate de nevoia umplerii unor goluri din sistem, fie la nivelul ansamblului lexicului (absența unor cuvinte), fie la nivelul cuvântului (lipsa unor sensuri). Aceste împrumuturi culturale (cultural borowings), în terminologia lui Bloomfield, se datorează influenței factorilor extralingvistici: o dată cu evoluția culturii, a civilizației, apar realități noi care trebuie denumite; contactul dintre diferite comunități mai mult sau mai puțin evoluate implică contactul dintre cele două culturi şi ca urmare, transferul lor. Orice limbă are două posibilități de a denumi obiecte şi concepte noi: fie preluând şi adaptând termenul din limba de contact, fie folosind materialul lexical propriu. Astfel, noțiunile noi pot fi denumite prin termeni indigeni care trimit la realități similare, aceştia îmbogățindu-şi sfera semantică prin utilizarea unor procedee metaforice ori metonimice. În cazul absenței unor lexeme suficient de potrivite, se apelează la metoda traducerii descriptive a semnificației, cu aceeaşi extindere semantică a cuvintelor de bază (loan-translation). De cele mai multe

[1] Termenul îi aparține lui Bloomfield *(dialect borowing)*.

BDD-A6812 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)

ori se recurge la prima variantă de îmbogățire lexicală, tendință determinată, poate, şi de un factor psihologic foarte activ: nevoia de economie lingvistică şi minimul efort, aşa-numitele „împrumuturi din comoditate". Împrumutarea unor semnificanți deja existenți este mult mai eficientă decât crearea altora noi. Limba are în primul rând o funcționalitate practică şi abia apoi una stilistică („Few users of language are poets" [8, p. 57]. Aşa cum s-a mai spus, împrumuturile culturale sunt o oglindă a ceea ce o comunitate lingvistică are de învățat şi a învățat de la o alta [3, p. 455-456].

Pe lângă împrumuturile culturale necesare şi cele redundante mai există împrumuturile necesare, dar nu şi culturale. Este vorba de adoptarea unor elemente lexicale străine pentru noțiuni deja existente şi denumite, din motive în primul rând structurale (semnificatul există, dar semnificantul a devenit defectuos). Aceşti factori interni pot fi: frecvența redusă a cuvântului vechi, cazuri de omonimie supărătoare, „sărăcia lexicală" a unui termen – familie de cuvinte redusă, compuse puține etc. – nevoia de dezambiguizare a cuvintelor polisemantice, tendința de pierdere a forței expresive a cuvintelor vechi şi necesitatea hipermarcării stilistice, afective, eufemistice etc. a anumitor câmpuri semantice etc. [7, p. 251]. Împrumutul de acest fel poate afecta sistemul lexical al limbii de bază în mai multe feluri: suprapuneri de semnificații între cuvântul vechi şi cel nou; dispariția cuvântului vechi prin înlocuirea totală cu cel nou; circulația ambelor cuvinte, dar specializate contextual-stilistic etc. Această ultimă situație are toate caracteristicile împrumuturilor „de lux", redundante, care au o determinare mai ales extralingvistică. Ele se suprapun peste unii termeni deja existenți, prezentându-se ca o marcă de superioritate socială şi culturală a celui care le foloseşte.

Cuvintele nou împrumutate sunt resimțite ca purtătoare de prestigiu, sau, pur şi simplu, pentru că sunt noi, iar realitatea lor are la bază realitatea psihologică a vorbitorului, care se simte inferior lingvistic în raport cu altul.

E important să precizăm că împrumutul are o poziție forte şi este mai pregnant în cazul comunităților bilingve, ca urmare a faptului că bilingvul este mai sensibil şi mai atent la golurile uneia sau alteia dintre limbi, prin utilizarea paralelă a două sisteme lingvistice. El are oricând la dispoziție posibilitatea de a compara cele două limbi, poate urmări mai bine deficiențele sau insuficiențele structurale şi, în plus, fiind familiar cu o altă cultură, are o altă perspectivă asupra necesității şi noutății unor noțiuni [8, p. 56-58].

Fenomenul împrumutului ca manifestare a interferenței lingvistice cuprinde situații deosebit de variate şi de complexe, fiind declanşat de o gamă de factori foarte diferită. De aici şi dificultatea de a include aceşti factori în categorii foarte bine definite, iar ca rezultat şi lipsa unor reguli după care se împrumută cuvinte.

Fenomenul interferenței conduce la studierea schimbării de cod (engl., switching-code), care se referă mai mult la aspectul oral al limbii. Acest termen a apărut în anii '70 în lingvistica americană, însă fenomenul ca atare a fost depistat mult mai devreme. R. Yakobson susținea că orice cod general se manifestă printr-o multitudine de forme şi este format din totalitatea subcodurilor organizate ierarhic, solicitate de către vorbitor în funcție de comunicare şi interlocutor.

BDD-A6812 © 2012 Academia de Științe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)

Schimbarea de cod semnifică capacitatea individului de a trece de la o limbă la alta, de la un dialect la altul, în cursul interacțiunii verbale. Conceptul schimbării de cod acoperă o multitudine de situații. Cea motivată conversațional apare din necesități pragmatice ale căror cauze sunt foarte subtile, adesea dependente de relațiile de forță, politețe, simpatie şi solidaritate dintre participanții la conversație, de gradul lor de umor etc. Schimbarea de cod situațională este un fenomen preponderent sociolingvistic, care presupune utilizarea alternativă a două idiomuri de către un singur vorbitor bilingv în contexte diferite. Aş mai adăuga că fenomenul în discuție e posibil chiar şi în cazul unui semilingvism cum este cel de la noi.

Aceste schimbări de cod pot avea loc între propoziții sau chiar în interiorul propozițiilor, incluzând expresii, cuvinte sau chiar părți de cuvinte. Modificarea cuvintelor este semnul unui început de împrumut. În funcție de factorii care o condiționează, se face distincție între schimbarea de cod situațională şi cea metaforică. Schimbarea situațională se bazează pe existența unor relații precis determinate între anumite varietăți ale limbii şi anumite caracteristici ale situației de comunicare, ea poate fi personală, când participanții la dialog se manifestă ca indivizi, sau tranzacționala, când relația dintre interlocutori are un caracter oficial. Schimbarea situațională se întâlneşte în mod curent în comunitățile bilingve şi diglosice.

Dacă împrumutul reflectă în primul rând realitatea limbii, cu necesitățile ei de reorganizare, schimbarea de cod reflectă, în primul rând, realitatea vorbitorului, a factorului uman, care foloseşte un cod sau altul pentru a-şi exprima, de cele mai multe ori inconştient, apartenența la un grup social, comunitate etc. În aceste condiții, schimbării de cod îi sunt caracteristice două funcții: pe de o parte, schimbarea de cod reprezintă un prim pas pentru o eventuală integrare şi adaptare lexicală, pe de altă parte – reprezintă un fapt lingvistic, o posibilitate şi o marcă de identificare a individului bilingv.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Coşeriu E. *Sincronie, diacronie şi istorie. Problema schimbării lingvistice*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1997.

2. Coşeriu E. *Introducere în lingvistică*. Cluj: Echinox, 1999.

3. Bloomfield L. *Language*. New York: Holt, Richard and Winston, 1933.

4. Bidu-Vrânceanu Angela, Cristina Călăraşu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu. Mihaela Mancaş, Gabriela Pană Dindelegan. *Dicționar general de ştiințe ale limbii*. Bucureşti: Editura ştiințifică, 1997.

5. Graur Al. *Studii de lingvistică generală*. Bucureşti: Editura Academiei, 1960.

6. Meyers-Scotton C. *Social Motivation for Codeswitching. Evidence from Africa*. Oxford: Clarendon Press, 1993.

7. Sala Marius. *Limbi în contact*. Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1997.

8. Weinreich Uriel. *Languages in contact. Findings and problems*. New York: Cambridge University Press, 1953.

BDD-A6812 © 2012 Academia de Ştiințe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-26 16:59:54 UTC)